

IZVJEŠTAJI / REPORTS

PROJEKTI DIGITALIZACIJE U HRVATSKIM NARODNIM KNJIŽNICAMA STATUS 2011. – IZVJEŠTAJ

DIGITIZATION PROJECTS IN THE CROATIAN PUBLIC LIBRARIES STATUS 2011. – REPORT

Priredili

Jelica Leščić

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
jlescic@nsk.hr

Zvonimir Begić

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
zbegic@nsk.hr

Andrea Delišimunović

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
adelisimunovic@nsk.hr

UDK / UDC 027.3:004.9

Izvještaj / Report

Primljeno / Received: 6. 8. 2012.

Sažetak

Hrvatske narodne knjižnice svojim su se projektima digitalizacije uključile u projekte digitalizacije hrvatske kulturne baštine. Njihove je projekte uglavnom podržalo Ministarstvo kulture RH i, dijelom, lokalna zajednica. Anketno istraživanje provedeno u studenom 2011. daje djelomičnu sliku statusa projekata digitalizacije općenito te s obzirom na troškove digitalizacije, građu – posebice zavičajnu, korištenje digitalizirane građe i budući razvoj. U radu će biti prikazani samo osnovni pokazatelji prikupljeni anketnim istraživanjem. Cjelovito statističko izvješće dostupno je na mrežnim stranicama Knjižnice.¹

Ključne riječi: narodne knjižnice, digitalizacija, Hrvatska, istraživanje

¹ <http://www.nsk.hr/maticna-sluzba-za-narodne-knjiznice/>

Summary

Croatian public libraries with their digitization projects are included into the digitization projects of the Croatian cultural heritage. Their projects were supported mainly by the Ministry of Culture of the Republic of Croatia and, in some part, by the local community. The survey conducted in november 2011 shows the status of the digitization projects in general and with regard to digitization costs, digitized material, especially homeland material, the use of digitized material and future prospects. The paper will present only the basic indicators collected by the survey. The complete statistical report is available on the Librarys' web pages.

Keywords: public libraries, digitization, Croatia, survey

Uvod

Digitalizacija je konverzija medija, odnosno bilo koje vrste izvornika (najčešće tiskanih) u digitalni oblik, a sam proces uključuje uporabu odgovarajuće tehnologije, digitalne kamere ili skenera, za stvaranje 'digitalnog objekta'. Digitalizacijom se građa preoblikuje, mijenja svoj format i medij, ali ne i sadržaj. Digitalizacija ima niz prednosti pred mikrofilmiranjem, posebice s aspekta korištenja i dostupnosti građe – iako za sada ne znamo vremensko razdoblje trajanja digitalnih objekata i cijenu njihova prijenosa na nove i suvremene medije, digitalnu je građu lakše koristiti pa i na daljinu, 'od kuće', dakle dostupna je i korisnik ju može dohvatiti i mimo prostora knjižnice te digitalizacija u tom smislu može značiti i smanjenje broja korisnika knjižnice. Mikrofilmiranje je trajniji način zaštite građe – trajnost je mikrofilma oko sto godina – ali za knjižnice znači potrebu nabave odgovarajuće tehničke opreme (mikročitača – pisača) koja omogućuje korištenje mikrofilmova te posebne mikroklimatske uvjete za njihovu pohranu, a za korisnike potrebu dolaženja u knjižnicu i korištenje mikrofilmova u okviru njenoga radnog vremena.

Digitalizacija europske kulturne baštine započela je koncem 20. stoljeća, okupila stručnjake iz različitih zemalja koji su izradili teorijsku osnovu projekata digitalizacije europske baštinske građe te odgovarajuće dokumente, smjernice, načela i dr. na kojima se projekti trebaju temeljiti – temeljni su dokumenti, na primjer, Lundska načela iz 2001.² o europskim sadržajima

² Lund Principles. Vidjeti: ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/ist/docs/digicult/lund_principles-en.pdf

na globalnim mrežama, Parmska povelja iz 2003.³ koja je odredila ciljeve digitalizacije – zaštitu, očuvanje i vrednovanje europske kulturne baštine u svrhu očuvanja raznolikosti i poboljšanja pristupa baštini, inicijativa eEurope⁴ (2002., 2005.), direktiva Europskog savjeta 2001/29/CE⁵ itd.

U europskim, posebice, na primjer, u engleskim narodnim knjižnicama, projekti digitalizacije bili su predmetom istraživanja još početkom 2000-ih godina,⁶ a obuhvatili su suradnju narodnih knjižnica i arhiva na ovome polju (što je u Hrvatskoj za sada neistraženo područje i nema primjera suradnje, na ovome polju, između kulturnih sustava, na primjer arhiva i knjižničnih sustava) te zaštitu i korištenje digitalizirane građe s posebnom pažnjom posvećenom migraciji digitalizirane građe s obzirom na razvoj medija za pohranu budući da vijek trajanja digitalne / digitalizirane građe još uvijek nije utvrđen. Svijest o mogućoj i vrlo vjerojatoj potrebi migracije digitalnih objekata u nove sustave, dakle o zaštiti digitalizirane građe radi omogućivanja njenog korištenja i nakon niza godina, u hrvatskim projektima digitalizacije još nije prisutna.

U Hrvatskoj su projekti digitalizacije uglavnom u nadležnosti Ministarstva kulture Republike Hrvatske⁷ te, dijelom, lokalne zajednice. Godine 2005. Ministarstvo je ustanovilo Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske kulturne baštine Hrvatska kulturna baština⁸ koji se temelji i na strategiji Informacijska i komunikacijska tehnologija – Hrvatska u 21. stoljeću, a godine 2007. utvrđene su pisane *Smjernice za odabir građe za digitalizaciju*⁹ kojima se određuje cilj i svrha digitalizacije te mjerila odabira i vrednovanja građe. Ministarstvo je uspostavilo portal www.kultura.hr i snažno (i financijski) poticalo projekte digitalizacije baštinske građe koja se nalazi u fondu hrvatskih, pa i narodnih, knjižnica. Ministarstvo je podržalo projekte

³ Charter of Parma. Vidjeti: <http://www.minervaeurope.org/structure/nrg/documents/charterparma031119final.htm>

⁴ Vidjeti: http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/archive/eeurope/index_en.htm

⁵ Vidjeti: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:167:0010:0019:EN:PDF>

⁶ Više vidjeti u: Astle, P. J.; A. Muir. Digitization and preservation in public libraries and archives. // *Journal of Librarianship and Information Science* 34, 2(2002),67-79.

⁷ Izvješća o godišnje odobrenim i potpomognutim programima digitalizacije nalaze se na mrežnoj stranici Ministarstva kulture RH. <http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/odobreni%20programi%20u%202009.%20godini/Odobreni%20programi%20za%20.pdf>

⁸ <http://kultura.hr/>

⁹ <http://kultura.hr/hr/Sudjelujte/Preuzimanja-i-dokumenti/Smjernice-za-odabir-i-pripremu-grade-za-snimanje> [Pregledano 16.1.2012.]

digitalizacije stare i rijetke hrvatske knjige, hrvatske periodike, novina i časopisa 19. stoljeća te djela znanstvene baštine putem projekta digitalizacije starijih doktorskih disertacija zagrebačkog Sveučilišta¹⁰ – u sklopu projekta započela je izgradnja Digitalnog Akademskog Repozitorija – DAR-a s naslova zaštite izvornih primjeraka građe, pri čemu se u projekt se nije uključilo i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Digitalizacijom građe koja je dio hrvatske kulturne i znanstvene povijesti, građa je postala dostupna široj zainteresiranoj javnosti, izvorni su primjerci zaštićeni od korištenja, a time i habanja, a povezivanjem na portal <http://www.europeana.eu> hrvatska je kulturna baština snažno i prirodno povezana uz pripadajuću europsku kulturnu baštinu.

Anketa

Cilj je ankete¹¹ bio istraživanjem utvrditi kako su narodne knjižnice odgovorile na procese digitalizacije, koju su svoju građu prepoznale kao baštinsku i na koji su način i uz čiju podršku ostvarile svoje projekte uklapanja u hrvatsku i europsku kulturnu baštinu, uz postojeće probleme manjka djelatnika, nedovoljnoga prostora i potrebe da se redovni rad odvija neometan projektima ma koliko oni bili značajni. Ne manje važan cilj bio je i prikupiti značajne podatke na temelju kojih bi bilo moguće dobiti sliku postojećeg stanja i elemente za izradu utemeljenog prijedloga za daljnje programe digitalizacije i temeljem njih traženje podrške Ministarstva kulture, lokalne zajednice - gradova, općina i županija te pokrovitelja.

Anketa čiji su rezultati pred nama, provedena je na polju knjižnične djelatnosti kao segmentu hrvatskoga kulturnog okruženja u narodnim knjižnicama čija je 'preslika' društvo u najširem smislu riječi, čiji korisnici nisu usko specijalizirani za pojedina područja znanosti i znanja, znanstvenici i istraživači, studenti koji tek 'osvajaju' i istražuju polje svoga budućega djelovanja, nego uglavnom opća javnost, lokalna zajednica u kojoj narodne knjižnice djeluju i koja će u knjižnici zatražiti opće informacije, kvalitetne sadržaje i događanja, stjecanje novih i proširivanje postojećih znanja i vještina potrebnih u svakodnevnom životu, riječju 'duhovnu izgradnju' i kvalitetno vrijeme mimo svakodnevice.

¹⁰ Vidjeti: <http://dar.nsk.hr>

¹¹ O anketi će biti izviješteno i posterskim izlaganjem na Skupštini HKD-a, Osijek, rujan 2012.

Anketni je upitnik izrađen u Hrvatskom zavodu za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i prosljeđen županijskim narodnim matičnim knjižnicama koje su ga, znajući stanje na planu digitalizacije u mreži narodnih knjižnica u svojoj nadležnosti, prosljedile i knjižnicama koje su sudjelovale u projektima digitalizacije svoje građe ili to tek namjeravaju učiniti. Prikazom će biti obuhvaćena i komentirana samo odabrana anketna pitanja.

Dodaci. Članak dopunjava i s njim čini cjelinu nekoliko dodataka dostupnih samo u elektroničkom obliku na mrežnim stranicama Knjižnice¹² – anketni upitnik te cjeloviti statistički izvještaj, popis narodnih knjižnica s navedenim projektima digitalizacije nastao izravnim uvidom u mrežne stranice knjižnica te popis digitalizirane građe u kronološkom / abecednom rasporedu.

Struktura upitnika. Upitnik je činilo pet skupina pitanja: I. Projekti digitalizacije; II. Troškovi digitalizacije; III. Građa; IV. Korištenje digitalizirane građe i V. Budući razvoj – ukupno 40 pitanja na koja se moglo odgovoriti jednostavnim zaokruživanjem jednoga ili više ponuđenih odgovora ili davanjem obrazloženoga odgovora / mišljenja. Pojedina su pitanja tražila navođenje naslova digitalizirane građe te će i komentar upitnika ići tim slijedom s tim da su pojedina pitanja, gdje je to potrebno, okupljena u skupne tabele.

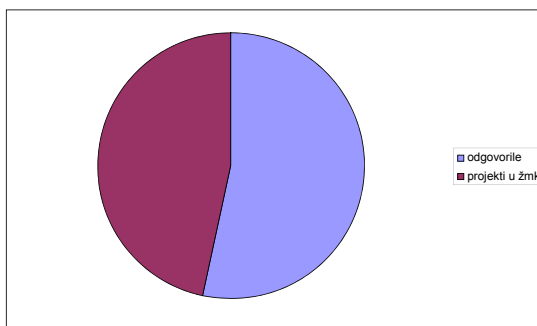
Sudionici istraživanja. Sudionici istraživanja bile su županijske narodne matične knjižnice. Od 20 županijskih narodnih matičnih knjižnica anketi se odazvalo 16 knjižnica koje su sudjelovale u anketnom istraživanju, a voditelji županijskih matičnih službi dostavili su podatke o projektima digitalizacije u središnjim županijskim narodnim knjižnicama te u narodnim knjižnicama u mreži pojedine županije:¹³ Bjelovarsko-bilogorska županija (voditelj županijske matične službe Ilija Pejić), Brodsko-posavska županija (voditeljica županijske matične službe Ružica Junačko), Istarska županija (voditeljica županijske matične službe Nadia Bužleta), Karlovačka županija (voditeljica županijske matične službe Jasmina Milovčić), Koprivničko-križevačka županija (voditeljica županijske matične službe Ljiljana Vugrinec), Krapinsko-zagorska županija (voditelj županijske matične službe Zdravko Štefanić), Međimurska županija (voditeljica županijske matične službe Dina Kraljić), Osječko-baranjska županija (voditeljica županijske matične službe Ljiljana Krpeljević), Primorsko-goranska županija (voditeljica županijske matične službe Ljiljana

¹² Vidjeti: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/06/Anketa-o-projektima-digitalizacije-u-narodnim-knjižnicama-Status-2011-dodaci.pdf>

¹³ Voditeljima županijskih matičnih službi za narodne knjižnice zahvaljujemo na odazivu i uloženom trudu. (op. a.)

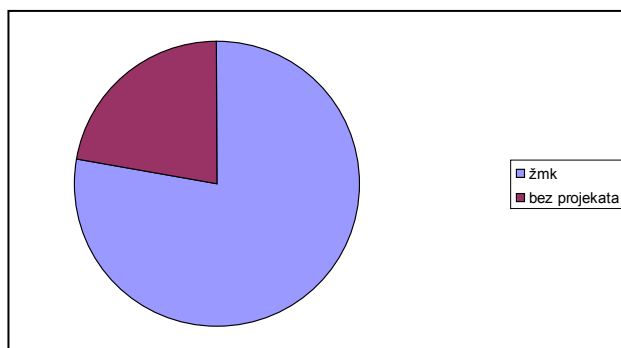
Črnjar), Sisačko-moslavačka županija (voditeljica županijske matične službe Dunja Holcer), Splitsko-dalmatinska županija (voditeljica županijske matične službe Vesna Mihanović), Šibensko-kninska županija (voditelj županijske matične službe Vilijam Lakić), Županija varaždinska (voditeljica županijske matične službe Jasminka Štimac), Virovitičko podravska županija (voditeljica županijske matične službe Silvija Perić), Zadarska županija (voditeljica županijske matične službe Nada Radman) te Grad Zagreb (voditeljica županijske matične službe Tatjana Nebesny). Potporu provođenju anketnoga istraživanja dali su i ravnatelji županijskih narodnih matičnih knjižnica.

Prema prikupljenim podacima, projekti digitalizacije odvijali su se uglavnom u županijskim narodnim matičnim knjižnicama.

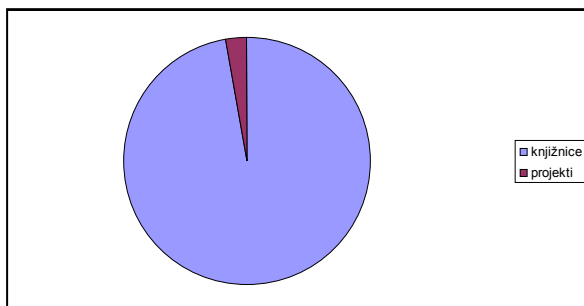
Slika 1. Projekti digitalizacije u županijskim matičnim knjižnicama

Projekti digitalizacije nisu pokrenuti u 5 županijskih narodnih matičnih knjižnica.

Slika 2. Županijske narodne matične knjižnice bez projekata digitalizacije

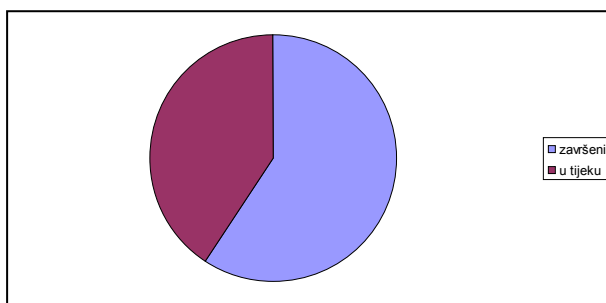
U Brodsko-posavskoj županiji projekt digitalizacije odvijao se i u Gradskoj knjižnici Nova Gradiška, u Istarskoj županiji u Gradskoj knjižnici Poreč, u Karlovačkoj županiji u Gradskoj knjižnici i čitaonici *Ivana Belostenca* Ozalj, u Primorsko-goranskoj županiji u Gradskoj knjižnici i čitaonici *Viktor Car Emin* Opatija, u Splitsko-dalmatinskoj županiji u Gradskoj knjižnici Solin te u Županiji varaždinskoj u Gradskoj knjižnici i čitaonici Novi Marof.

Slika 3. Knjižnice u mreži narodnih knjižnica s projektima digitalizacije

Projekti

Završeni projekti digitalizacije / Projekti digitalizacije u tijeku. U 16 (22) knjižnica koje su se odazvale istraživanju, 2011. godine bilo je završeno ukupno 26 projekata, a 18 je projekata bilo u tijeku – ukupno 44 projekta.

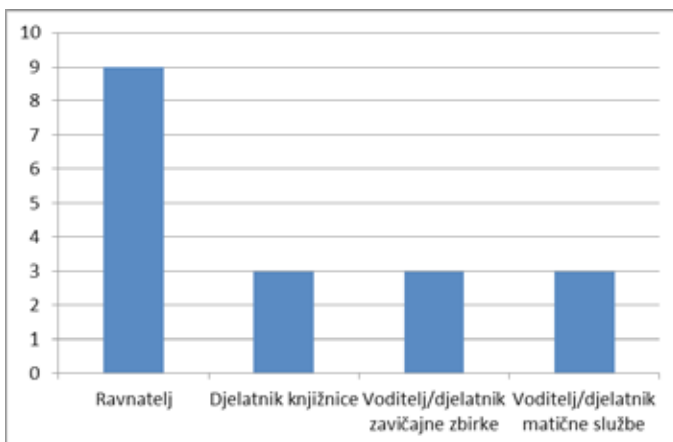
Slika 4. Završeni projekti i digitalizacije / projekti digitalizacije u tijeku

Voditelji projekata digitalizacije bili su ravnatelji knjižnica i voditelji zavičajnih zbirke, te djelatnici pojedine knjižnice, a većina je knjižnica surađivala s vanjskim IT stručnjacima i na polju digitalizacije i na polju održavanja digitalnih zbirke.

Tabela 1. Voditelji projekata digitalizacije

Ravnatelj	Djelatnik knjižnice	Voditelj/djelatnik zavičajne zbirke	Voditelj/djelatnik matične službe
9	3	3	3

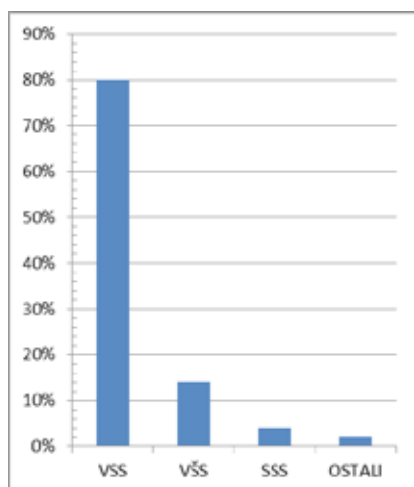
U devet je primjera (47 posto) voditelj projekta ravnatelj knjižnice, a u ostalima voditelji projekata digitalizacije bili su djelatnik(-ci) knjižnice odnosno djelatnik matične službe te djelatnik – voditelj zavičajne zbirke pojedine knjižnice.

Slika 5. Voditelji projekata digitalizacije

Na projektima je uz voditelje projekata sudjelovalo od 1 do 15 djelatnika pojedine knjižnice, odnosno broj angažiranih djelatnika bio je u skladu sa zahtjevima projekta i s mogućnostima pojedine knjižnice da uključi potreban broj djelatnika u rad na projektu. U jednoj je knjižnici uspostavljen urednički odbor digitalnih izdanja. Dokumentacija projekta vođena je za sve, osim za 3 projekta.

Na projektima su sudjelovali djelatnici s visokom stručnom spremom (80 posto), djelatnici s višom stručnom spremom (4 posto) te djelatnici sa srednjom stručnom spremom (14 posto).

Slika 6. Djelatnici na projektima digitalizacije prema stručnoj spremi

Na pitanje jesu li pri provedbi projekata digitalizacije te na održavanju zbirke digitalizirane građe korištene usluge vanjskih IT stručnjaka odgovoreno je kako slijedi:

Tabela 2. Vanjski suradnici na projektima digitalizacije / održavanju digitalnih zbirki

Vanjski suradnici	Djelatnici knjižnice	I jedni i drugi
15 / 1	16 / 4	13

U većini su projekata bili angažirani vanjski suradnici – IT stručnjaci, dok su na održavanju digitalnih zbirki radili zajedno vanjski IT stručnjaci i djelatnici. U tri su slučaja djelatnici knjižnice sami proveli projekte digitalizacije bez pomoći vanjskih stručnjaka, a sami rade i na održavanju digitalnih zbirki.

Rad knjižničnih djelatnika na projektima digitalizacije odvijao se kao ‘prikriveni rad’ – sudjelujući u na projektima digitalizacije nisu bili ‘oslobođeni’ redovnih svojih radnih zadaća.

Troškovi digitalizacije

Financiranje projekata digitalizacije uglavnom su, unatoč svojim skromnim proračunima, financirale knjižnice iz vlastitih sredstava. Dio je projekata financijski podržalo Ministarstvo kulture RH, osnivači knjižnica te županije.

Tabela 3. Financiranje završenih projekata digitalizacije / projekata digitalizacije u tijeku

Izvor financiranja	Broj projekata
Vlastita sredstva	7 / 9
Sredstva MK	6 / 7
Sredstva osnivača	3 / 6
Donacije i sponzorstva	2 / 2
Ostali izvori – županije	2 / 2

Financijska sredstva za održavanje digitalnih zbirki te mjere i načini njihove trajne pohrane predviđeni su kako slijedi:

Tabela 4. Održavanje digitalnih zbirki

Održavanje digitalnih zbirki	Da (broj knjižnica)	Ne (broj knjižnica)
Financijska sredstva	6	7
Mjere i načini pohrane	12	1

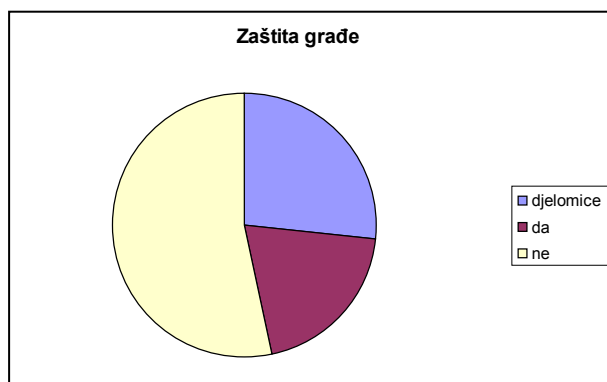
Kao načini trajne pohrane digitalizirane građe navode se: CD-ROM, DVD, repozitorij, poslužitelj (knjižnice, MK), master datoteke, izrada više sigurnosnih kopija i suradnja s IT stručnjacima / tvrtkama.

Ocjena održivosti pojedinih projekata kretala se od izjave da je projekt održiv, održiv s obzirom na uključenost djelatnika i razvoj repozitorija, održiv s obzirom na dostupna financijska sredstva odnosno bez ulaganja financijskih sredstava projekt se neće moći nastaviti, digitalizirana građa zbog neodgovarajućeg poslužitelja knjižnice nije dostupna na mrežnim stranicama pojedine knjižnice. Za neke je projekte planirana nadogradnja, a u jednoj su knjižnici projekti dio redovitog djelovanja i poslovanja knjižnice. Jedan se projekt provodi u fazama te se pretpostavlja njegovo nastavljanje u budućnosti, a pri izvedbi jednog od projekata njegovo nastavljanje ovisi o rješavanju autorsko-pravnih pitanja s kojima se knjižnica – sudionici na projektu, susreću. Pitanja autorskoga prava riješena su (pot)pisanim dopuštenjem autora (3 projekta - 16,6 posto), nakladnika (4 projekta – 22,2 posto), nositelja autorskih prava (3 projekta - 16,6 posto) te na drugi način (5 projekata – 27,7 posto).

Grada

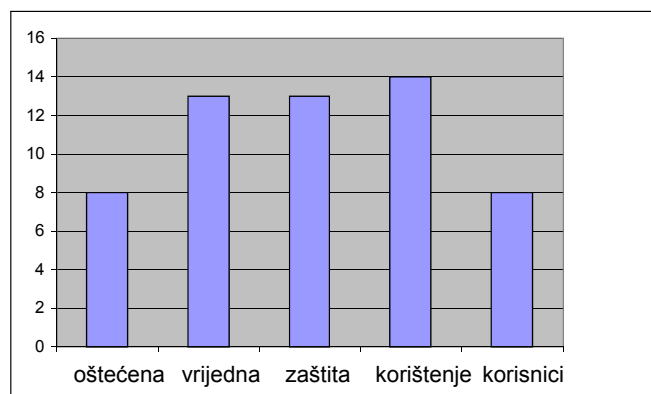
Grada je u većini projekata odabrana za digitalizaciju zbog svoje kulturno povijesne vrijednosti, dakle baštinska zavičajna grada: knjige 18. st. te knjige i časopisi 19. i početka 20. st. i zbog zaštite izvornih primjeraka.

Grada odabrana za digitalizaciju u većini je knjižnica bila u dobrom stanju očuvanosti te ju prije digitalizacije nije trebalo zaštititi tradicionalnim metodama zaštite (u 4 slučaja djelomično, a u jednom slučaju grada je prije digitalizacije zaštićena tradicionalnim metodama zaštite), što jasno upućuje na činjenicu da primarna svrha digitalizacije, s obzirom da su digitalizirani očuvani primjerci, nije bila zaštita knjižnične grada, nego njena dostupnost.

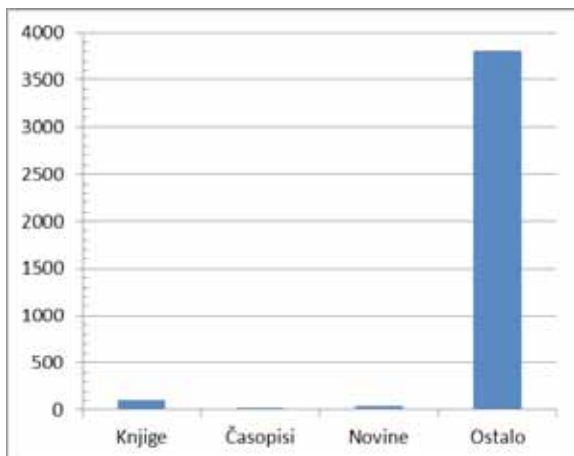
Slika 7. Zaštita grada predviđene za digitalizaciju

Pri provedbi projekata digitalizacije korištene su upute Ministarstva kulture RH i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Slika 8. Razlozi odabira grada za digitalizaciju

U završenim projektima digitalizacije i u projektima digitalizacije u tijeku, digitalizirano je ukupno 109 naslova knjiga, 22 naslova časopisa, 46 naslova novina te 3.808 jedinica neknjižne građe.

Slika 9. Vrsta digitalizirane građe

S obzirom na zavičajnu građu, od ukupnog je broja digitaliziranih naslova digitalizirano 56 naslova knjiga zavičajne baštine (56 posto), 9 naslova časopisa (40,9 posto), 35 naslova novina (76 posto), a od ukupno 3.985 digitaliziranih jedinica građe 2.173 jedinice (54,5 posto) pripadaju zavičajnoj građi. Pri odabiru stare i vrijedne građe za digitalizaciju većinom su odabrane knjige (60 naslova ili 1,5 posto od ukupno digitalizirane građe), a od neknjižne građe digitalizirane su uglavnom razglednice (614 ili 15,4 posto).

Korištenje digitalizirane građe. Većina knjižnica (9) nema mogućnost praćenja učestalosti korištenja digitalizirane građe prije i nakon digitalizacije, a digitalne preslike građe dostupne su za slobodno korištenje na mreži (11) ili se građa može koristiti samo na zasebnom računalu u knjižnici (4). Knjižnice većinom dopuštaju i korištenje izvornika digitalizirane građe (11) i to istraživačima (9) i studentima (5), a pravilnikom o uvjetima i načinu korištenja građe i cjenikom svojih usluga nisu obuhvatile i digitaliziranu građu (11) te od digitalizirane građe ne ostvaruju prihod.

Planovi za budućnost

Većina knjižnica (10) planira nove projekte digitalizacije u 2012. i namjeravaju zatražiti sredstva iz EU fondova. Stručnu pomoć za podnošenje prijave za dodjelu sredstava iz EU fondova knjižnice očekuju od Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Zaključak

Anketno istraživanje dalo je djelomičnu sliku statusa projekata digitalizacije u hrvatskim narodnim knjižnicama u godini 2011. temeljem koje se (ipak) mogu planirati daljnji projekti digitalizacije posebice starije zavičajne tiskane baštine i dostupnost digitalnih zbirki na stranicama pojedinih knjižnica te na zajedničkom portalu www.kultura.hr – ipak, s obzirom na (u anketi) iskazane planove za budućnost, knjižnice su svjesne recesijskog trenutka svoga okruženja te odustaju od daljnjih projekata i/ili nastavljanja postojećih projekata digitalizacije i zbog financijskih razloga, ali i zbog neodgovarajuće opreme za pohranu i korištenje digitalnih zbirki u knjižnicama.

Temeljem dosadašnjih iskustava na polju digitalizacije knjižnične građe (i) u narodnim knjižnicama, korisno bi bilo izraditi nacionalnu strategiju digitalizacije baštine za sljedeće, na primjer, trogodišnje razdoblje (kojom bi se utvrdilo koju bi građu trebalo digitalizirati i tko je za to nadležan u smislu izvedbe, financiranja i održavanja digitalnih zbirki) koja bi započetim i tek planiranim projektima digitalizacije građe u narodnim knjižnicama dala odgovarajući okvir pa i istaknula njihovu svrsishodnost.

LITERATURA

Astle, P. J.; A. Muir. Digitization and preservation in public libraries and archives. // Journal of Librarianship and Information Science 34, 2(2002),67-79.

ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/ist/docs/digicult/lund_principles-en.pdf

<http://dar.nsk.hr/>

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:167:0010:0019:EN:PDF>

<http://kultura.hr/>

<http://kultura.hr/hr/Sudjelujte/Preuzimanja-i-dokumenti/Smjernice-za-odabir-i-pripremu-grade-za-snimanje>

<http://www.europeana.eu>

<http://www.minervaeurope.org/structure/nrg/documents/charterparma031119final.htm>

<http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/odobreni%20programi%20u%202009.%20godini/Odobreni%20programi%20za%20.pdf>

<http://www.nsk.hr/maticna-sluzba-za-narodne-knjiznice/>

<http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/06/Anketa-o-projektima-digitalizacije-u-narodnim-knjižnicama-Status-2011-dodaci.pdf>